

դէն³³ վաղվաղակի նշանակեալ, անուանեալ եւ կարգեալ յօրինէր սիւղորայիւք³⁴ եւ կապօք եւ ձայնատուր³⁵ նշանօք³⁶ :

Յաջորդած էր Մաշտոց յօրինել հայերէն լեզուի համար 36 նշանադիր, կազմել երկբարբառներ, նշանակել «ձայնատուր նշաններ» : Կը մնար տալ նշանադիրներուն արտաքին տեսք, յղիլ զանոնք զեղադիտօրէն եւ համաչափութեան ենթարկել ըստ պահանջմանց զըջութեան արուեստի : Առ այս յանձնարարուեցաւ իրեն Հոռփինոս գրիչ :

7. «Եւ ապա հրաժարել յեպիսկոպոսացն սրբոց³⁷ հանդերձ օգնականօք իւրովք իջանէր ի քաղաքն Սամոսատացոց, յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն եւ յեկեղեցւոյն մեծարեալ ինէր : Եւ անդէն ի նմին քաղաքի գրիչ ոմն հեղինական գպրութեան Հոռփինոս³⁸ անուն գտեալ, որ զամենայն ընտրութիւնս նշանագրոցն³⁹ գնրապոյնան, զկարճն եւ զերկայնն, զառանձինն եւ զկրկնաւորն միանգամայն յօրինեալ եւ յանկուցեալ, ի թարգմանութիւն զառնային» : Կը թարգմանուի Առակաց գիրքը, «որ եւ գրեցաւ ձեռամբն⁴⁰ նորին գրչի, հանդերձ ուսուցանելով մանկունս գրիչս ի նմին գպրութեան» (Կոր., 19—20) :

Այսպէս ի գլուխ հանեց Մաշտոց Հայկական Այբուբենի գիւտը :

8. Հայերէն նշանադիրներու գիւտին այս պատմութիւնը ջանացինք ուրուագծել միակ ժամանակակից պատմադրի, սքանչելի Կորինի խօսքերով, անտեսելով բոլորովին անագանագոյն շրջանի հեղինակներն, ի մէջ այլոց Կեղծ—Ղազար Փարպեցին եւ Մովսէս

քննութեան զանձինս պարագեցուցեալ եւ բազում աշխատութեանց համբերեալ : Ապա ելանէր նոցա պարզեական յամենարարին Աստուծոյ յաջողել (տպ. ժողովել) զաշխարհահոյ խորհուրդն երանելի միարանելոցն եւ ի գլուխ (տպ. եւ զիրս) նշանագրոց (տպ. նշանագրոց) հասանել :

³³ Տպ. անդ :
³⁴ Տպ. սիւղորայիւք :
³⁵ Տպ. չունի «ձայնատուր նշանօք» : Չայնատուր ընտիր գասական բառ է. հմմտ. Արդիւնքն իսկ աղագակն եւ ձայնատուր լինին, Ոսկ. Պատմ., Ա., 139. Մի անձամբ ձայնատուր փորձութեանցն լինիցիս, Ոսկ. Պատմ., Բ., 485. Չայնատուրս լինելով եւ ի միմեանս իրախոյս տալով, Վ. Արեւ., 16. Արդընկէց տէգընկէց ձայնատուր ժամանական, Բ. Մակ., Գ., 14. Չհաւգեանն ասէ եւ զձայնատուրսն, Ոսկ. Ես., 106. Կայմէր փայլատականց նմանութիւնս եւ ձայնատուրս հանդոյն սրտամանց բարբառոց, Ես. Բրտն., Ա., 372 :
³⁶ Պարբերութիւնս «որում եւ պարզեւէր — նշանօք» յառաջ բերած եմ Գ. Տէր—Մկրտչեանի վերակազմած ընդգրէն. Արարատ, 1912, էջ 510 :
³⁷ Այսինքն թէ ոգորոս Մոպսուեստացիէն :
³⁸ Տպ. Հոռփինոս :
³⁹ Տպ. նշանագրոցն :
⁴⁰ Տպ. ձեռամբն այնորիկ :

Խորենացին, որոնք թէպէտ զԿորին աղբիւր ունեցած են, բայց խեղաթիւրած են անոր խօսքերուն իմաստն եւ ինքնաստեղծ յաւելուածներով հեռացած են իրողութենէն : Յատակ ակնադիրներն առջեւ նստած չեմ կարօտիր պղտոր ջուրերու : Անոնք, որոնք աշխատանք թափեցին ժամանակակից պատմագրին եւ անագանագոյն աղբիւրներու վկայութիւններն հաշտեցնել, կամ անոնց համաձուլումով հայ նշանադիրներու գիւտի պատմութիւնն հիւսել, սնավաստակ եղան : Կորին իւր պարզախօս պատմութեան մէջ հաղորդած է մեղի գիւտին պատմութեան հայրը կարեւոր կէտերը. մանրամասնութիւնները ուրջան ալ ցանկալի ըլլան, անհրաժեշտութիւն չեն ներկայացնել :

Հայ նշանադիրներու ծագման նուիրուած քննութիւնները, ինչպէս թուով հարուստ, նոյնպէս իրենց եղբակացութիւններով բազմազան հանդիսացան : 36 նշանադիրներու ծագումը լուսարանելու համար գրեթէ նոյնքան թուով ազգերու նշանադիրներ համեմատութեան առին. երեւան բերին հնագարեան նշանադիրներու հետքեր, մատնանշեցին նաեւ յնանագարեան նշանադիրներու աղբեցութիւն հայ նշանադիրներու մէջ. շատ քիչեր մնացին չափաւոր սահմանի մէջ : Ես նպատակազուրկ կը համարեմ այստեղ անպարզանալ այս կարգի քննութեանց : Հ. Աճառեան իւր գեղեցիկ աշխատութեան մէջ, «Հայոց գիրը», ներկայացուցած է արդէն համառօտաւ այդ զանազան տեսութեանց ամփոփումը : Իմ ջանքս պիտի ըլլայ յաջորդ սողերուս մէջ Կորինի հետքերով ընթանալով մատնանիշ ընել հայ նշանադիրներու յառաջադրութիւնն եւ կերպաւորումը հայ այբուբենին :

9. Հայաստան չունէր իւր սեպհական գրականութիւնը. բայց կային երկրին մէջ գրադէտ դասակարգ մը : Գրիտանէութիւնը զարմը շարունակ քարոզուած էր հոն. արեւմտեան քաղաքակրթութեան ճառագայթները թափանցած էին հայ սահմաններէն ներս : Ասորագէտ եւ հեղինակաւոր եկեղեցականներ կը շրջէին երկրին մէջ աւետարանական քարոզութեամբ եւ աստուածախօս պատգամները կը հնչեցնէին բեմերէն հայերէն լեզուով ի յուր հայ ժողովուրդին : Սերունդներ գաստիարակուած էին քրիստոնէական ոգով : Հասունցած էր արդէն ժամանակը համաշխարհի համար ընդգրկելու գրականութիւնը, եթէ ժողովուրդին առաջնորդները

մերձեցնէին զայն տոհմային լեզուով եւ սեպհական նշանադիրներով :

Նպաստաւոր էր ժամանակը նաեւ քաղաքական տեսակէտով : Ե. դարու սեմոց վրայ անդորրութիւնը կ'իջէր հայ սահմաններէն ներսն եւ դուրսը : Պարսից եւ Հոռփմայեցոց մէջ լուծ էր զէնքերու շաշխնը : Արշակունեաց գահին վրայ կը բարձրէր հայրենասէր եւ լուսամիտ թագաւորն Վառապրուհ : Իսկ հայրապետական իշխանութիւնը պուհ. իսկ հայրապետական իշխանութիւնը կը գտնուէր Գրիգորի տան մէկ շտապիղին, որ Մեծին Ներսիսի որդւոյն Սահակի ձեռքը, որ ինքնին հեղինական կրթութեամբ գաստիարակուած՝ բոլոր ոգով հետամուտ էր իւր հօտին մտաւոր բարդաւածման : Թագաւորն եւ հայրապետին միջեւ կ'իջէր կատարեալ համերաշխութիւն :

Երկրին այլ եւ այլ կէտերու վրայ կային վանական հաստատութիւններ, ուսկից կ'ելէին շրջուն առաքեալներ, աւետարանական վարդապետութիւնը յեղեղելու ժողովուրդեան ինքնին մէջ էր Մաշտոցի քերական : Անոնց թուին մէջ էր Մաշտոց, որ հաւաքած իր շուրջը թիւ մը հոգեւոր հոգեկրօն միանձնաւորներու՝ կը հրաշտեց զանոնք, նոր եռանդով ժողովուրդը լուսաւորութեան գործին նուիրուելու :

10. Մաշտոց կարգուած է այժմ քորեպիտանիս. իր պաշտօնն էր շրջել գաւառներ եւ լուրջիւր, քարոզել Աստուծոյ խօսքը եւ լուսաւորել հայ ժողովուրդը : Առած հետը իւր աշակերտները կը հասնի Գողթն գաւառը : Ժամանակ մը կը գործէ հոն : Սերմանացաթամանակ մը կը հոսեն ասպառած քորի վրայ, նին սերմերը կը հոսեն ասպառած քորի բարասարդիւն : Անդրադէտ ժողովուրդին անհաճրական վարդապետութեան իմաստը անհասանելի կը մնայ. սաղմոսերգութիւնները, անդիւր աւանդուած, տեղ չեն գտներ ժողովուրդին յիշողութեան մէջ : Այստեղ, առաքելական ասպարէզի վրայ, առաջին անգամ կ'անդրադառնայ Մաշտոց, թէ անդրադէտ է ժողովուրդը. կը պիտի հայ լեզուին սեպհական այբուբեն եւ գրականութիւն : Կընդհատէ քարոզութիւնը :

Իր մտածմունքն է այժմ թէ ինչ եղանակաւ կընայ այս ցաւին դարման տանել կամ «իւրոյ ազգին բարեաց ինչ օճան դտանել», այս «իւրոյ անդրադիտութեան վիճէն ի լոյս ինքն Ազգը անդրադիտութեան վիճէն ի լոյս ինքն ամենայն ոգւոց քրիստոսակորդել, «վասն ամենայն ոգւոց քրիստոսակորդել փրկութեան հասանելոյ», հնարաւորութիւն տալու ժողովուրդին մայրենի լեզուով լեզու եւ կարգալու աստուածակարգ հրաւաններն եւ աւետարանական վարդապետու-

թիւնները : Այս կրկին զըդապատճառները յորդորեցին զինքը անյապաղ մեկնել Գողթն գաւառէն եւ հասնել Վաղարշապատ, խորհրդակցելու Հայոց հայրապետին հետ :

Բացառեց Մաշտոց հայերէն նշանադիրներ հնարելու եւ հայերէն գրականութիւն ստեղծելու անհրաժեշտ հարկը : Սահակ տուեալ իւր հաւանութիւնը : Կը փութան երկուքն ի միասին դնել հարցը Հայոց թագաւորի առջեւ. զոր կը գտնեն համակարծիք : Այս քաջալերական էր :

Յայտնի չէ, թէ Մաշտոց եւ Սահակ, երբ ներկայացան թագաւորին, ունէին իրենց ձեռքի տակ հայերէն այբուբենի որ եւ է մշակուած նախադիւր : Կորին կը գրէ պարզապէս «աղբ առնէին զկանխագոյն խնդրելին» : այսինքն իրենց քան զգլխաւ գրին կանխագոյն խնդրելին :

Վառապրուհ այս առթիւ խօսք կ'ընէ Ասորի Գանիէլ եպիսկոպոսի հայերէն նշանադիրներու մասին : Նշանադիրները կը բերուին Հայաստան : Մաշտոց եւ Սահակ կ'ուսումնասիրեն զանոնք. եւ կը գտնեն անբաւական. «զի չեն բաւական նշանադիրքն ողջ ածել զիւրոյրայս եւ զկապս հայերէն լեզուին» :

Կը տեսնուի ասիկ, թէ Սահակ եւ Մաշտոց ունէին որոշ չափով լեզուադիտական հմտութիւն, գատելու համար Գանիէլեան նշանադիրներու գործնական արժէքը : Կը ստիպուին Սահակ եւ Մաշտոց լքել Գանիէլեան նշանադիրներն եւ իրենց ոյժի վրայ յեցած «նմին ելա խնդրէին ժամանակս ինչ», այս ինքն ուրիշ ճանապարհով հնարել հայերէն նշանադիրներ :

Աշխարհահոյ խորհուրդը կ'որոշէ, որ Մաշտոց իջնայ Միջագետք եւ հոն յոյն եւ ասորի գիտնականներու խորհուրդով ի գլուխ հանէ հայերէն այբուբենի կազմութիւնը :

11. Հարկ է այս տեղ նկատի առնել Մաշտոցի անձը : Կը հաւաստէ Կորին, թէ անիկա «ի մանկութեան տեսն վարժեալ հեղինական գպրութեամբ», ապա «կացեալ յարքունական գիւանին»՝ մարդուած է գիւնուորական հրահանգներու մէջ. բայց յետոյ «լուսաւորեալ եւ թեւամուխ միջամուխ եղեալ յաստուածատուր հրամանացն հանգամանս», կ'ընտրէ եկեղեցական կոչումը եւ կը կարգուի քորեպիսկոպոս :

Իրրեւ քաջ տեղեակ հեղինական գպրութեան, ունէր Մաշտոց լեզուադիտական հմտութիւն, իրրեւ Տարօնեցի ծանօթ էր մայ-

նին ձեռք բերաւ Մաշտոց փորձառութիւն մը, թափանցելու նշանադիրներ արուեստագործելու դադանիքին: Այս փորձառութիւնը Կորին կ'անուանէ «կորովի սովորութիւն»: Շնորհիւ այս վարժութեան կրցաւ Մաշտոց յետոյ նաեւ վրացերէն եւ աղուաներէն լեզուներու համար նշանադիրներ հնարել: Անոր արուեստին բարձրութիւնը կը նկատենք մենք հայ նշանադիրներու կերպածեման մէջ:

15. Հայերէն այբուբենի կարգը ճշգրիտ կը համընթանայ յունական աղփարետի կարգին: Այս կարգին մէջ Մաշտոց բանասիրական ճշգրտութեամբ մասնանշած է նաեւ նշանադրերու ծագումը յունականէն. կէտ մը որուն ուշադիր չեն եղած մինչեւ այսօր բանասէրները: Ուշադրութեան արժանի են հետեւեալ պարագաները.

ա. Մաշտոց իւր նշանադիրները դասած է անոնց յառաջադասութեան կարգով:

բ. նշանադիրներու մեծ մասը յունական նախագաղափարէ է:

գ. Կայ փոքրիկ խումբ մը, 3 թուով, որ ասորական ծագումէ է. ասոնք են լ. խ. ծ. որոնց յաջորդութիւնը ասորականին մէջ է՝ թուական արժէքը աղընթեր դրուած. խ (8), լ (30), ծ (90): Մաշտոց ուղելով ի թուական արժէքը պահպանել, դասած է լ (30), խ (40), ծ (50):

դ. ջ նշանադիրը կը յաջորդէ պին, որուն հետ հաւանորէն որ եւ է աղերս չունի. հոս նկատի առնուած կ'երեւայ անոր թուական արժէքը յն. Փ նշանաձեւին հետ, 900 թուական արժէքով. եւ հաւանորէն ծագումն ալ այս նշանաձեւէն յառաջադասած է (տե՛ս վարը):

Ա	А	Ի	І	Մ	М	Ս	С
Բ	В	Լ	ա. Δ	Յ	М(ω)	Վ	У
Գ	Г	Խ	ա. ω	Ն	Ν	Տ	Т
Դ	Д	Մ	ա. 3	Շ	Շ	Ր	Р
Ե	Е	Կ	К	Ո	О	Յ	Т
Զ	З	Հ	К	Չ	О	Ի	У
Է	Н	Ձ	К	Պ	П	Փ	Ф
Ը	Н	Ղ	А	Ջ	Փ(900)	Ք	Х
Թ	Θ	Ճ	А	Թ	Р	—	Փ
Թ	Θ	Թ	—	—	—	—	ω

ե. Բ կը յաջորդէ Տ-ին, հաւանորէն հոս նկատի առնուած է Բ եւ Տ դրերու արտաքին նմանութիւնը մէկ կողմէն եւ Թ ի եւ Բ ի հեռացումը միւս կողմէն:

Յունական եւ հայկական այբուբեններուն յաջորդութիւնը կը ներկայացնէ հետեւեալ տախտակը.

Այս 36 տառերէն միայն Փ անփոփոխ մնացած է: Միւսներէն Բ եւ Ո թեթեւ փոփոխութիւն կրած են, այս ինքն Օ բոլորակին վարի կցուածքը բացուած է, նոյնպէս Ր ի մէջ: Այս սկզբունքը կը տեսնուի նաեւ Ե ի մէջ, որ վերածուած է Բ: Այս խումբի մէջ կրնանք դասել Թ, ծագած Թ էն. հոս Թ ի բոլորակը վարէն բացուած եւ աջէն դէպի ձախ վեր տարուած եւ կցուած է հորիզոնական դժին հետ, որ այժմ կտրելով աջ սիւնը դէպ ի դուրս կարկառած է: Այս Թ էն ծագած է Փ, ուր ձախակողմեան սիւնը ի բաց ձգուած է: Թ ի վերի կողմը յընթացս ժամանակի յապաւուած է, անշուշտ խուսափելու համար Մ ի հետ շփոթութենէ:

Ա կ'ենթադրէ յունարէն А, որուն առ ի շեղ սիւնը ծառայած է Աին ձախակողմեան հիմնական սիւն, իսկ երկու նուրբ դժերով տողարկը նոյնութեամբ փոխադրուած է հիմնական սիւնին աջակողմը:

Ե, Շ դրերու վերածումը Ե եւ Ջ ձեւերու բացատրելի է:

Զ-ի կազմութեան սկզբունքով А վերածուած է Ղ, ուր առ ի շեղ դժերը ուղղորդ եւ եւ հորիզոնական դժերու վերածուած են: Այն պարագան որ Ղ ի կը յաջորդէ Ճ, կը թուի ինձ, թէ այն ալ յն. Ա էն ծագած է. Ճ հնադրյն ձեռագիրներու մէջ կը գրուի Ճ, այս ինքն առ ի շեղ հիմնական սիւն, ապա նրբագիծ խարխուս մը, որուն կցուած է ձախ կողմէն առ ի շեղ հիմնական սիւնը խաչաձեւով նուրբ դիժ մը: Ա ունի այս թանձր եւ նուրբ դժերը, բայց կը պակսի հոն նրբագիծ եռանկունի խարխուսը: Պատահական է եթովպականին հետ նմանութիւնը:

Կ, որուն երկրորդ սրունքը ձեռագրաց մէջ վարէն դէպի ձախ միտութիւն ցոյց կու տայ կազմուած է յն. Կ էն, ուստի Կ ի առաջին սիւնը եւ երկրորդին առ ի շեղ թանձր դիժը տուած են Կ ի երկու սրունքներն եւ նուրբ դիժը կազմած է զօղման դիժ:

Մաշտոց Ա էն ետքը կը դասէ Հ, նշան, թէ անոր ծագումն ալ Կ էն է. արդեամբք ալ հնադր շ-ի մէջ կը տեսնենք ճշգրիտ Կ ի առ ի շեղ կրկին դժերը, իսկ հիմնական ուղղորդ դիժը դուրս ինկած է:

Հաւանորէն Կ էն ծագած է նաեւ Ձ, այնու որ Կ ի ուղղորդ դիժը վերածուած է

կիսաբոլորի եւ անոր վարի ծայրին կցուած է Հ. այս պատճառաւ ալ Ձ կը յաջորդէ Հ-ին:

Յ առանց տարակուսի յունական Պ է, կանդուն դիրքի մէջ: Այս նշանադիրը դետեղուած է Մ ի եւ Ն ի մէջ ապահովապէս բազմայնորու շարքը կիսաձայնաւորով մը ընդհատելու համար: Կրնայ նկատի առնուի նաեւ յուն. Մ:

Մ եւ Ն զգալի փոփոխութիւն կրած են Մ եւ Ն ի մէջ, բայց փոփոխութեան այս ձեւը Մաշտոցի դրչին տակ սովորական երեւոյթ է:

Շ կը համապատասխանէ կարգին մէջ Շ ի. Մաշտոցի ծանօթ էր անշուշտ, որ Արտաշատ եւն յունական գրութեանց մէջ Αρτα-տաշատ եւն յունական գրութեանց մէջ Αρτα, Αρταξης կը գրուէր. ուստի Շ = Ζ:

Չ կը յաջորդէ Ո ի, ուստի հաւանորէն ծագած է յն. Չ էն. արդեամբք ալ Օ բոլորակը վարէն բացուած եւ աւելցուել կցուած է աջ ծայրը դէպի աջ, այսպէս Չ:

Պ կը համապատասխանէ յն. Ս, որուն երկու սիւնակները վերածուած են երեքի, որոնք աստիճանաբար կ'երկարին:

Ջ կը յաջորդէ Պ է ի. բայց անհաւանական կ'երեւայ ինձ, թէ աղերս ունեցած ԸԱԱՊ Պ ի հետ: Զ ի թուական արժէքն է 900. իսկ 900 ի համար յոյները նշանաձեւ ունէին Փ. համար այս նշանաձեւերէն կը ստանանք ձեւ արդ այս նշանաձեւերէն կը ստանանք ձեւ մը, որմէ Մաշտոց զիւրաւ կրնար կազմել Ջ: Այլ աղբ հարկ պիտի ԸԱԱՐ աջի առջեւ բերել յն. Շ:

Ռ կրկնադիր Բ է, թէ ըստ ձեւին եւ թէ ըստ հնչման, ուստի Բ ի. Մաշտոց Ռ նախապատիւ համարած է քան Բ կարգին մէջ:

Ս յն. Շ նշանադիրն է վերնահայեաց դիրքով այսպէս Ս:

Վ հաւանորէն դետեղուած է հոս դարձեալ բաղաձայնորու յաջորդութիւնը ընդհատելու համար. ծագմամբ Վ եւ Ռ կ'ենհատելու համար. ծագմամբ Վ եւ Ռ կ'ենհատելու յն. Մ, որ նախ ի եւ ապա զ եղած է:

Տ կ'ենթադրէ յն. Տ, որուն սիւնակին վրայ նստող հորիզոնական զժիկի ձախակողմեան մասը կցուած է սիւնին ոտքն դէպի ձախ միտումով: Ուստի Տ:

Այս Տ էն ծագած է Յ, այնու որ Ղ եղած է սիւնը Չ, ապէս Յ (համար. Չ): Ք ծագած է Ն էն, թանձր առ ի շեղ սիւնը կանդուն դրուած եւ առ ի շեղ նուրբ դիժը անոր վրայ հորիզոնական ձգուած:

Այսպէս 36 նշանադիրներէն 32ը իրենց հիմ ունին յունական նախագաղափար:

Իսկ Յը փոխ առնուած են ասորերէնէ եւ պատշաճեցուած հայկական դրերու նկարագրին. ասոնք են

- Լ, առ. Δ, դէպի աջ ուղղուած:
- Խ, առ. ω, զոր յեցուցած է Մաշտոց սիւնի մը:
- Մ, առ. 3 (երբ. Մ), վերածուած ծ:

Յունարէն Լ հայերէնի մէջ ստացած է Ի ձեւը. ինձ կը թուի թէ յաւելուածը ասորական ω (երբ. ω) նշանախեցն է (յոտ, յովտ), որ կցուած է յունական Լ ին. ասով ստացուած է Ի (նոյն շրջանին յունական Լ սովորէին գրել նաեւ Ի, ուստի կարելի է մտածել նաեւ թէ այդ երկու կէտերէն կազմուած ըլլայ յիշեալ յաւելուածական մասը): Նկատի առնելով, որ ասորականէ փոխ առնուած յիշեալ երեք դրերը Իին կը յաջորդեն, հաւանական կ'երեւայ, թէ Ի ունի ասորականին հետ աղերս մը:

16. նշանադիրներու թուական արժէքը: Մաշտոց իւր նշանադիրները յորինելու ժամանակ ուշադիր եղաւ նաեւ անոնց թուական արժէքին:

Յունական աղփարեալը, որ 24 նշանադիր կը բաղկանար, ընդունած էր երեք նշանաձեւ իրբեւ յաւելուած, բարձրացնելու համար նշանադիրներու թուական արժէքը: Ստացուած 27 թիւը բաժանական էր 9ի վրայ 3 անգամ, որով երեք տասներորդական միութիւն կարելի էր վերընծայել նշանադիրներով. այսպէս ա'—ժ' (1—9), շ'—զ' (10—90), թ'—Փ' (100—900), շարունակութիւնը նոյնին կրկնութեամբ այսպէս գ—ժ' (1000—9000 եւն):

Ասորին իւր 22 նշանադիրներով կրնար կազմել միայն 1—400 թուական արժէքը, շարունակութեան համար պիտի դիմէր կրկնութեան:

Հայկական հնչիւնները կը պահանջէին աւելի թուով նշանադիրներ: Մաշտոց հարկադրուած էր դոճացում տալ այս պահանջին: Բայց ջանաց ամփոփուել որոշ սահմանի մէջ, հաշուի առնելով նշանադիրներու թուական արժէքը. ընտրեց 36 թիւը, որ բաժանական էր 9ով 4 անգամ. եւ կարող էր 4 տասներորդական միութիւն ընդգրկել, այսպէս. Ա—Թ (1—9), Ժ—Ղ (10—90), Ճ—Ջ (100—900) եւ Ռ—Ք (1000—9000): Շարունակութիւնը՝ 10·000—900·000 նմանութեամբ յոյնին կարելի էր ստանալ Ա—Ք:

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ Զ.—Թ. ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ՆՇԱՆԱԳՐԵՐՈՒ ՁԵԻՆԵՐՈՒՆ

350—450	թ. 279	Տեկոր 490	Հոփսոփէ 618	Արմ.ճ 668	Ա.կո. 887	թ. 456
Ա Ա	Ա Ա	Ա Ա	Ա Ա	Ա Ա	Ա Ա	Ա Ա
Բ Բ	Բ Բ	Բ Բ	Բ Բ	Բ Բ	Բ Բ	Բ Բ
Գ Գ	Գ Գ	Գ Գ	Գ Գ	Գ Գ	Գ Գ	Գ Գ
Դ Դ	Դ Դ	Դ Դ	Դ Դ	Դ Դ	Դ Դ	Դ Դ
Ե Ե	Ե Ե	Ե Ե	Ե Ե	Ե Ե	Ե Ե	Ե Ե
Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն
Ը Ը	Ը Ը	Ը Ը	Ը Ը	Ը Ը	Ը Ը	Ը Ը
Թ Թ	Թ Թ	Թ Թ	Թ Թ	Թ Թ	Թ Թ	Թ Թ
Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ
Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ
Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ
Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ
Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ

1. Ասորի. 2. Եբր.

1. Մոզպեղիկցի 2. Մաստարա

ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ Զ.—Թ. ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԱԾ ՆՇԱՆԱԳՐԵՐՈՒ ՁԵԻՆԵՐՈՒՆ

350—450	թ. 279	Տեկոր 490	Հոփսոփէ 618	Արմ.ճ 668	Ա.կո. 887	թ. 456
Մ Մ	Մ Մ	Մ Մ	Մ Մ	Մ Մ	Մ Մ	Մ Մ
Ս Ս	Ս Ս	Ս Ս	Ս Ս	Ս Ս	Ս Ս	Ս Ս
Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն	Ն Ն
Շ Շ	Շ Շ	Շ Շ	Շ Շ	Շ Շ	Շ Շ	Շ Շ
Չ Չ	Չ Չ	Չ Չ	Չ Չ	Չ Չ	Չ Չ	Չ Չ
Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ	Պ Պ
Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ	Ղ Ղ
Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ	Ճ Ճ
Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ	Կ Կ
Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ	Լ Լ

1. Մրեն. 2. Մաստարա